

Nya andliga praktiker i Svenska kyrkan – från exklusiva retreatmiljöer till kyrklig vardagspraktik

LINNEA LUNDGREN, KATARINA PLANK & HELENE EGNELL

Linnea Lundgren är forskare och adjunkt i religionsbeteendevetenskap vid Marie Cederschiöld högskola.

Katarina Plank är docent och lektor i religionsvetenskap vid Karlstads universitet.

Helene Egnell är forskare i religionsvetenskap vid Karlstads universitet.

linnea.lundgren@mchs.se – katarina.plank@kau.se – helene.egnell@kau.se

På altaret står en stor ikon av ärkeängeln Mikael, och på sidorna ligger meditationskort utlagda: en serie med helgon som står för olika egenskaper eller aktiviteter, och en kortlek med korta Jesusord ur evangelierna. Framför altaret ett litet bord med en skål med sand med ett stort tätt ljus, och en korg med mindre ljus. Klassisk musik hörs i bakgrunden på låg volym.

Meditationen inleds med att ärkeängeln Mikael introduceras som härskarornas anförare som kämpar mot det onda, och meditationsledaren nämner att änglar finns i alla religioner och säger att detta är en plats som är till för oss för att bli av med vår oro. Vi leds i korta övningar för avspänning och andning: dra upp axlarna och släpp ned dem, ta djupa andetag.

Tre slag mot klangskålen, vi uppmanas att tänka oss en plats som vi går till, där vi finner livets träd, som med grenar och rötter har ett flöde där mörker och ljus ger kraft. Vid trädet möter vi vår skyddsängel, som vi kan ställa frågor till eller bara sitta hos.

Musiken fortsätter att ljuda en stund, sedan sitter vi i tystnad i cirka tio minuter, varefter musiken vrids upp igen. Vi uppmanas att ta avsked av vår skyddsängel (som ändå följer oss hela dagen).

Ett slag på klangskålen. Matteusevangeliet 26:52–53 citeras: ”Då sade Jesus till honom: Stick ditt svärd i skidan. Alla som griper till svärd skall dödas med svärd. Tror du inte att om jag bad min fader skulle han genast skicka mer än tolv legioner änglar till min hjälp?” Därefter några ord om änglar som tycks vara hämtade ur en bön eller motsvarande för Mikaelidagen. Till sist inbjuds vi att tända ljus och titta på meditationskortet, som ligger med baksidan upp på altaret, så att man kan välja ett kort som man vänder och läser från.

Meditationen innehåller flera element som i en kyrklig kontext är nya: en klangskål, visualiseringsövningar och avslappningstekniker, fokuset på specifika änglar och deras egenskaper samt meditationskort som en teknik att etablera kontakt med det gudomliga. Meditation är en av många nya andliga praktiker som äger rum i och omkring kyrkor och församlingshem och som har påverkat hur församlingsverksamheten ser ut. I dag erbjuds en mängd aktiviteter, som heliga danser, pilgrimsvandringar, meditationer, yoga, qigong med mera. Änglameditationen är en av flera olika meditationspraktiker som vi observerat inom ramen för forskningsprojektet ”Folkkyrkans nya ansikten – levd religion, nyandliga praktiker och teologisk legitimitet”.¹

Projektet vill besvara följande fyra forskningsfrågor: (1) Vilka olika strategier har lutherska kyrkor i Norden utarbetat för att möta en växande nyandlighet? (2) Ur ett svenskt perspektiv, vilka nya praktiker äger rum i Svenska kyrkans regi? (3) Hur används och förhandlas dessa praktiker på individnivå, det vill säga vem praktiserar, när, hur och varför? Hur ser relationen mellan religion och hälsa ut? (4) Hur förhandlas dessa praktiker på institutionell nivå, det vill säga hur och av vem ges praktikerna teologisk legitimitet? Denna artikel diskuterar främst den andra av dessa frågor: hur vanligt förekommande dessa praktiker är, samt spårar olika influenser som möjliggjort att de blivit en del av kyrklig verksamhet. Artikeln grundar sig på data från en omfattande netnografisk kartläggning som genomfördes hösten 2021.

1. Forskningsprojektet undersöker vilka vardagliga andliga praktiker som människor utövar inom Svenska kyrkans ramar, hur de uppfattas av utövarna och hur de förhandlas och legitimeras i luthersk teologi. Det treåriga projektet är knutet till Karlstads universitet och drivs med medel från Riksbankens jubileumsfond (RJ P20-0606). Forskningsprojektet har genomgått etikprövning (EPM 2021-05807-01). Projektet leds av Katarina Plank. Den netnografiska undersökningen, liksom intervjuer och observationer, är genomförda av Linnea Lundgren. Katarina Plank och Helene Egnell är forskare i projektet, där Plank ansvarat för forskningsfrågor, samtida datainsamling och religionsvetenskaplig teori och Egnell ansvarat för historisk datainsamling och teologisk teori.

Projektet tar sin metodologiska utgångspunkt i levd religion, för att överbrygga spänningen mellan individuell andlighet och institutionell religion.

Forskningsöversikt

Många studier de senaste decennierna har fokuserat på nya former för andlighet. Redan på 1980- och 1990-talen identifierades en new age-rörelse i utkanterna av den kyrkliga sfären² och termen ”Christaquarians” myntades som beteckning för dess utövare.³

I Paul Heelas och Linda Woodheads banbrytande studie *The Spiritual Revolution* undersöks den lilla brittiska staden Kendal och på vilka platser människor samlades för att utöva olika former av andlighet. De undersökte både församlingar och holistiska miljöer för att testa tesen att en andlig revolution ägt rum; har (individuell) andlighet blivit viktigare än (institutionell) religion? Resultaten visade att det hade skett ett betydande skifte i det religiösa landskapet, även om man inte kunde styrka att en andlig revolution hade ägt rum.⁴ Flera minirevolutioner kunde dock skönjas: storleken på de holistiska grupperna kunde vara större än de mindre kristna församlingarna, det fanns en stark vitalitet i vissa holistiska utövningar, som exempelvis yoga, och det fanns en stark betoning på hälsa (*wellbeing*).

Studien gav upphov till flera andra studier. I en svensk kontext har Enköpingsstudien undersökt hur människor förhåller sig till religion samt uttrycken för religiositet i vår samtid.⁵ Studien av Dalarnas religiösa landskap undersökte nya arenor för religion och andlighet.⁶ I Danmark har forskare följt den samtida religiösa utvecklingen i Aarhus genom kartläggningar gjorda 2001–2003, 2012–2013 och 2021–2022.⁷ I Norge har Lisbeth

2. Danny L. Jorgensen, ”The Esoteric Community: An Ethnographic Investigation of the Cultic Milieu”, *Journal of Contemporary Ethnography* 10 (1982), 383–407, <https://doi.org/10.1177/089124168201000402>; Paul Heelas, *The New Age Movement: Religion, Culture and Society in the Age of Postmodernity*, Oxford 1996; John A. Saliba, *Christian Responses to the New Age Movement: A Critical Assessment*, London 1999.

3. Daren Kemp, ”The Chistaquarians? A Sociology of Christians in the New Age”, *Studies in World Christianity* 7 (2003), 95–110, <https://doi.org/10.3366/swc.2001.7.1.95>.

4. Paul Heelas & Linda Woodhead, *The Spiritual Revolution: Why Religion is Giving Way to Spirituality*, Oxford 2005.

5. Kajsa Ahlstrand & Göran Gunner (red.), *Guds närmaste stad: En studie om religionernas betydelse i ett svenskt samhälle i början av 2000-talet*, Stockholm 2008.

6. Liselotte Frisk & Peter Åkerbäck, *Den mediterande dalahästen: Religion på nya arenor i samtidens Sverige*, Stockholm 2013.

7. Om Pluralismeprojektet 2002, se Lene Kühle, ”Om religiøs pluralisme og senmodernitet”, Center for Samtidsreligion, Aarhus Universitet, <https://samtidsreligion.au.dk/pluralismeprojektet/intro/>, besökt 2023-07-12; ”Det Danske Pluralismeprojekt 2002”, Center for Samtidsreligion, Aarhus Universitet, <https://samtidsreligion.au.dk/pluralismeprojektet/>, besökt 2023-07-12, som listar flera publikationer som emanerat ur projektet. Om Religion i Aarhus 2013, se Lars Ahlin et al. (red.), *Religion i Aarhus 2013: En kortlægning af religion og spiritualitet*, 2:a uppl., Aarhus 2013; ”Religion i Aarhus 2013”, Center for Samtidsreligion,

Mikaelsson studerat kyrkliga strategier i relation till new age och konkluderar att andlighet utgör en särskild utmaning, då dess karaktär är mer flytande.⁸

I en nordisk kontext noteras att en stor andel av befolkningarna fortfarande är medlemmar i de evangelisk-lutherska majoritetskyrkorna.⁹ Emellertid pågår en stadig nedgång i medlemsantal, liksom i religiös tro och praktik – och allt fler människor saknar religiös affiliering. Detta ses som tecken på sekularisering på individnivå, samtidigt som den religiösa mångfalden och alternativ andlighet ökar. I Finland har forskare noterat en utveckling som äger rum i utkanterna av kyrkan, där nya rum och flytande gränser kännetecknar en ökad mångfald.¹⁰ I Sverige deltar cirka 5 procent av befolkningen regelbundet i gudstjänster, medan så många som två tredjedelar aldrig går till gudstjänster. Samtidigt utgör livscykelritualer som dop, konfirmation, giftermål och begravningar en viktig del i människors liv.¹¹ Ortodoxi (tro på uppståndelsen och kyrkorelaterad tro på Gud) är relativt låg i Sverige,¹² och detta tycks följa ett europeiskt mönster.¹³ Folkkyrkorna tycks således ha duala funktioner: å ena sidan en teologisk dimension med religiösa specialister och religiöst engagerade medlemmar, å andra sidan en folklig religiös dimension där människor kan ha många olika motivationer för att delta i livscykelritualer och att detta kan samexistera med andra privata trosföreställningar.¹⁴

Denna spänning mellan ortodoxi och heteropraxi är central för vårt forskningsprojekt, där den levda religionen hos vanliga män och kvinnor är i fokus. Vi studerar praktiker som traditionellt inte har återfunnits inom

Aarhus Universitet, <https://samtdsreligion.au.dk/religion-i-aarhus-2013>, besökt 2023-07-12. Om Religion i Aarhus 2022, se "Religion i Aarhus 2022", Center for Samtdsreligion, Aarhus Universitet, <https://samtdsreligion.au.dk/religion-i-aarhus-2022>, besökt 2023-07-12.

8. Lisbeth Mikaelsson, "Church Religion and New Age: An Encounter between Rivals?", i Ingvild Sælid Gilhus, Siv-Ellen Kraft & James Lewis (red.), *New Age in Norway*, Bristol 2017, 19–43.

9. Inger Furseth et al., "Changing Religious Landscape in the Nordic Countries", i Inger Furseth (red.), *Religious Complexity in the Public Sphere: Comparing Nordic Countries*, Cham 2018, 31–80.

10. Peter Nynäs, Ruth Illman & Tuomas Martikainen (red.), *On the Outskirts of "the Church": Diversities, Fluidities and New Spaces of Religion in Finland*, Zürich 2015.

11. Erika Willander, *Sveriges religiösa landskap – samhörighet, tillhörighet och mångfald under 2000-talet*, Stockholm 2019.

12. Anders Bäckström, Ninna Edgardh & Per Pettersson, *Religiös förändring i norra Europa: En studie av Sverige. "Från statskyrka till fri folkkyrka"*, Uppsala 2004.

13. David Barker, Loek Halman & Astrid Vloet, *The European Values Study 1981–1990: Summary Report*, London 1992.

14. Peter Beyer, *Religion and Globalization*, London 1994; Niklas Luhmann, *Funktion der Religion*, Frankfurt 1977; Niklas Luhmann, *The Differentiation of Society*, New York 1982, <https://doi.org/10.7312/luhm90862>.

lutherska kyrkor men nu utgör integrerade delar av verksamheten, och hur dessa används. Det finns ännu inte så mycket forskning på området. Karin Johannesson har skrivit om ”andlig träning” i luthersk tradition.¹⁵ En svensk studie berör präster, deras tro och teologiska ställningstaganden till nya andliga praktiker. Där identifierar Erika Willander och Niclas Blåder tre typer av tolkningar präster kan ha i relation till Svenska kyrkans troslära – fria, funktionella och formella – och hur den fria tolkningen tenderar att ligga utanför kyrkans officiella troslära.¹⁶ I en annan svensk studie undersöker Andreas Holmberg ”levd ecklesiologi”, det vill säga hur kyrkan anpassar sig till ett mångreligiöst samhälle.¹⁷ När det gäller studier som undersöker lekfolk, finner Terhi Utriainen i sin forskning om finska kvinnors änglapraktiker, att dessa fungerar som en ”komplementär andlighet” utan stöd av prästerskapet.¹⁸ Daniel Enstedt har studerat en enskild praktik, enneagrammet, en psykologisk modell med ett esoteriskt arv baserat på George Gurdjieffs (c. 1866–1949) lära om en gudomlig essens inom människan, och dess svenska reception genom att undersöka hur enneagrammet kommit att användas inom Svenska kyrkan och blivit en del av kristen mysticism och andlighet.¹⁹ I ett internationellt perspektiv har Pamela E. Klassen studerat hur yoga och olika nyandliga helandepraktiker har blivit en del av två kanadensiska kyrkors helandepraktik.²⁰

Studier om levd religion har ofta vänt sig bort från institutioner för att studera människors levda praktik bortom institutionerna.²¹ Studier av levd religion inom religiösa institutioner har av Nancy T. Ammerman identifierats som ett understuderat område.²² Hon pekar på att vi behöver uppmärksamma inte bara de officiella, teologiska versioner av religion som återfinns inom institutionerna, utan även de inofficiella, eftersom detta

15. Karin Johannesson, *Helgelsens filosofi: Om andlig träning i luthersk tradition*, Stockholm 2014.

16. Erika Willander & Niclas Blåder, ”Svenska kyrkan och dess prästers tro”, *Svensk Teologisk Kvartalskrift* 92 (2016), 50–64.

17. Andreas Holmberg, *Kyrka i nytt landskap: En studie av levd ecklesiologi i Svenska kyrkan*, Skellefteå 2019.

18. Terhi Utriainen, ”Combining New Age and Christian Spirituality: Angel Religion in Finland”, in James R. Lewis & Inga Bårdsen Tøllefsen (red.), *Handbook of Nordic New Religions*, Leiden 2015, 158–172, https://doi.org/10.1163/9789004292468_011.

19. Daniel Enstedt, ”Den svenska enneagramreceptionen”, *Chaos* 62 (2014), 115–147.

20. Pamela E. Klassen, *Spirits of Protestantism: Medicine, Healing, and Liberal Christianity*, Berkeley, CA 2011.

21. Daniel Enstedt & Katarina Plank (red.), *Levd religion: Det heliga i vardagen*, Lund 2018.

22. Nancy T. Ammerman, ”Lived Religion as an Emerging Field: An Assessment of Its Contours and Frontiers”, *Nordic Journal of Religion and Society* 29 (2016), 83–99, <https://doi.org/10.18261/issn.1890-7008-2016-02-01>.

hjälp oss att förstå hur religion levs och praktiseras.²³ Även de danska forskarna Marie Vejrup Nielsen och Kirstine Helboe Johansen har pekat på vikten av att inkludera ett levd religion-perspektiv i studiet av majoritetskyrkor för att uppmärksamma hur traditioner förändras i samtida kontexter.²⁴ Vårt projekt tar fasta på detta genom att fokusera på nya andliga praktiker inom en institutionell ram, nämligen Svenska kyrkans församlingar i Stockholms stift. De praktiker vi studerar äger rum som en integrerad del av församlingens utbud av aktiviteter, och de leds i många fall av lekfolk som inte nödvändigtvis är anställda av församlingen. Vi gör en åtskillnad mellan *aktiviteter*, det som annonseras av församlingarna på deras webbplatser, och *praktiker*, det som ”görs” under aktiviteterna. Här följer vi Ammermans definition av praktiker som ”ett kluster av handlingar som är socialt igenkännbara och där andra förstår hur de ska respondera”.²⁵

Nya andliga praktiker

Termerna religion och andlighet uppfattas ofta som motsatser – både på emisk nivå, där individer ofta kan uttrycka att de är ”spiritual but not religious”²⁶, och inom forskning om samtida religion. Vi menar, med stöd av Ammerman, att distinktionen mellan (institutionell) religion och (individuell) andlighet kan vara svår att upprätthålla och borde snarare förstås som ett kontinuum.²⁷ Genom att använda levd religion som vårt metodologiska tillvägagångssätt strävar vi efter att upphäva dikotomin mellan religion och andlighet för att kunna uppmärksamma såväl individuella praktiker som sociala institutioner och undersöka hur dessa hänger samman och påverkar varandra. Ammerman förtydligar:

Lived religion can describe practices that are indirectly religious, that is, actions that people themselves do not personally and directly experience as transcendent, but nevertheless are defined as religious by their

23. Nancy T. Ammerman, *Studying Lived Religion: Contexts and Practices*, New York 2021, 8.

24. Marie Vejrup Niensens och Kirstine Helboe Johansens studie fokuserar på hur den evangelisk-lutherska kyrkan i Danmark inkluderar Halloween och alla hjärtans dag i sina verksamheter. Se Marie Vejrup Nielsen & Kirstine Helboe Johansen, ”Transforming Churches: The Lived Religion of Religious Organizations in a Contemporary Context”, *Journal of Contemporary Religion* 34 (2019), 509–527, <https://doi.org/10.1080/13537903.2019.1658938>.

25. Ammerman, ”Lived Religion”, 15. Vår översättning.

26. William B. Parsons (red.), *Being Spiritual but not Religious: Past, Present, Future(s)*, London 2020.

27. Nancy T. Ammerman, *Sacred Stories, Spiritual Tribes: Finding Religion in Everyday Life*, New York 2014, <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199896448.001.0001>.

connotations to institutions, identities, and groups that are understood to be religious in their culture.²⁸

Praktikerna vi undersöker har av religionsvetenskapliga forskare ofta betecknats som nyandliga.²⁹ Flera av praktikerna har en lång historisk tradition i både Sverige och Europa och har setts som delar av en esoterisk eller holistisk miljö, eller som förkommande bland nya religiösa rörelser, med fokus på individuell andlighet.³⁰ Forskare noterar ofta att praktikerna är privatiserade, det vill säga att de äger rum i den privata sfären, och ibland även är deinstitutionaliserade och detraditionaliserade.³¹ Många av dessa praktiker behöver överhuvudtaget inte uppfattas som religiösa av den som utövar dem, utan kan i stället förstås som olika former av "secular sacralization", en slags sekulär andlighet i religionens gränsland,³² där hälsa blivit en viktig del av livets mening.³³ Föreställningar om hälsa är dessutom nära kopplade till andlighet, där individens känsla av välmående är förbundet till uppfattningar om att kropp, själ och ande samverkar.³⁴ Hälsa kan även uppfattas som ett naturligt tillstånd som uppstår när livet är i balans. Hälsa innefattar då inte enbart kroppslig hälsa, utan även lycka, mening, personlig utveckling, harmoni, ett stilla sinne, andlighet, gudomlighet samt kärlek till andra och sig själv.³⁵ Västerländska individer har ofta höga förväntningar på hälsa, eftersom man tror sig kunna kontrollera såväl kropp som känslor.³⁶

28. Ammerman, *Studying Lived Religion*, 29.

29. Se bland annat Liselotte Frisk, *Nyreligiositet i Sverige: Ett religionsvetenskapligt perspektiv*, Nora 1998; Olav Hammer, *På spaning efter helheten: New Age, en ny folktro?*, Stockholm 1997; Steven J. Sutcliffe, *Children of the New Age: A History of Spiritual Practices*, London 2003; Steven J. Sutcliffe & Ingvild Sælid Gilhus (red.), *New Age Spirituality: Rethinking Religion*, Durham 2013; Ingvar Svanberg & David Westerlund (red.), *Religion i Sverige*, Stockholm 2008.

30. Olav Hammer, "Religion och andlighet i det moderna väst", i Simon Sorgenfrei (red.), *Mystik och andlighet: Kritiska perspektiv*, Stockholm 2013, 103–121.

31. Se exempelvis utvecklingen av mindfulness, där praktiken frigjorts från sina buddhistiska rötter. Andrew Olendzki, "The Roots of Mindfulness", i Christopher K. Germer, Ronald D. Siegel & Paul R. Fulton (red.), *Mindfulness and Psychotherapy*, New York 2005, 241–261; David L. McMahan, *The Making of Buddhist Modernism*, Oxford 2008, <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780195183276.001.0001>.

32. Frans Jespers, "From New Age to New Spiritualities: Secular Sacralizations on the Borders of Religion", i Steven J. Sutcliffe & Ingvild Sælid Gilhus (red.), *New Age Spirituality: Rethinking Religion*, Durham 2013, 197–211.

33. Kjell Källenberg & Gerry Larsson, *Människans hälsa: Livsåskådning och personlighet*, 2:a uppl., Stockholm 2004.

34. Kathy Charmaz, "The Body, Identity, and Self: Adapting to Impairment", *The Sociological Quarterly* 36 (1995), 657–680, <https://doi.org/10.1111/j.1533-8525.1995.tb00459.x>.

35. Lena Löwendahl, *Med kroppen som instrument: En studie av New Age med fokus på hälsa, kroppslighet och genus*, Lund 2002.

36. Meredith B. McGuire, *Lived Religion: Faith and Practice in Everyday Life*, New York 2008, <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780195172621.001.0001>.

Vår inledande utmaning handlade om att operationalisera ”nyandliga praktiker”, för att hitta en mer konkret definition som kunde styra vårt urval av data och kommande analyser. Det medför att vi ingående har diskuterat hur gångbart begreppet ”nyandliga praktiker” är i relation till den data vi undersöker. Flera metodologiska frågor har väckts: i vilken utsträckning är praktikerna ”nya”, i vilken utsträckning kan de anses vara ”andliga” och hur ska vi kunna bedöma vilka praktiker som kan anses vara ”nyandliga” och därmed faller inom ramen för vårt forskningsprojekt? Och när många av praktikerna har en tydlig kristen rituell eller rumslig inramning, är det ens meningsfullt att benämna dem som ”nyandliga praktiker”? Dessa metodologiska frågor har diskuterats löpande medan vi kodade det insamlade materialet.

Med ”nytt” menar vi sådant som är nytt i Svenska kyrkans sammanhang, även om det funnits i äldre kyrklig tradition, såsom ikonmålning (från den ortodoxa kyrkan) och ignatiansk vägledning (från romersk-katolska kyrkan). För att kunna sortera i det stora utbud av aktiviteter som äger rum i dag och bedöma hur ”nya” de är har vi gjort en historisk jämförelse som utgått ifrån den statliga utredningen *Kyrkor och samfund i Sverige* som redovisar de verksamheter som Svenska kyrkan anordnade i början av 1960-talet.³⁷ Då fanns redan en mångfald aktiviteter utöver gudstjänster som körer, syföreningar, barn- och ungdomsverksamhet, scouter, kyrkobroder med mera.

Under årtiondet som följde förändrades verksamheten ytterligare. 1970-talet var grupparbetenas tid konstaterar Caroline Krook i sin bok om Stockholms stift,³⁸ och det präglade även kyrkan där samtalet skulle ersätta envägskommunikationen. Att vuxna människor samlas i grupp i kyrkan för att göra något annat än att handarbete, sjunga eller studera Bibeln är alltså något nytt. Många nya praktiker som vuxenkatekumenat och Alphagrupper, sorgegrupper och samtalsgrupper med fokus på personlig utveckling samt bibelstudier i form av *lectio divina* utgör nya former av kyrkans traditionella arbete med undervisning och själavård.

Många av verksamheterna som finns dokumenterade från 1960-talet förekommer fortfarande, och utgör som vi ska se ännu en stor del av församlingarnas verksamhet. De nya praktikerna började bli synliga i församlingarna från 1980-talet och framåt.

Eftersom vi vill undersöka ”andliga praktiker” behövde vi på en analytisk nivå hitta en arbetsdefinition som är förankrad i vår data och samtidigt är så bred att vi kan fånga upp variationer på emisk nivå som innefattar både institutionella och individuella förståelser. Vår arbetsdefinition landade i att

37. *Kyrkor och samfund i Sverige: Omfattning och verksamhet*, SOU 1963:39, Stockholm 1963.

38. Caroline Krook, *Från stor stad till storstad: Stockholms stift igår och idag*, Stockholm 2020, 87–88.

vi undersöker *praktiker som på webbplatserna presenteras som holistiska: de avser att engagera kropp, själ och ande*. Det ger oss en arbetsdefinition som är så pass bred att den kan inkludera många olika uttolkningar och förståelser av praktikernas funktion, det vill säga vad de ”gör” och vilken betydelse de har för individen. Arbetsdefinitionen länkar även samman vår teoretiska ingång, där kroppslig och andlig hälsa samt institutionell förankring är viktiga områden att undersöka. Arbetsdefinitionen möjliggör även vår teoretiska kodning av datan, där vi i steg två undersökte länkningar till hälsa och rituellt inramning. Vi har en vid definition av ”rituell”. Den kan innefatta rumsliga aspekter, liturgiska element, praktikens benämning eller andra signaler som tyder på att praktiken kan avskiljas från vardagliga aktiviteter.

I vilken utsträckning är då praktikerna ”nyandliga”? När vi började analysera den insamlade datan fann vi att det inte längre var meningsfullt att försöka upprätthålla strikta gränser mellan analytiska begrepp som österländskt och västerländskt, buddhistiskt, hinduiskt, kristet eller nyandligt. Det ger en betoning på praktikernas ”rötter”, vilket riskerar normativa ställningstaganden som signalerar att det finns främmande essenser i de olika aktiviteter som äger rum i kyrklig regi. Eftersom vi intresserar oss för hur praktiker används av individer i deras vardag och för hur legitimeringsprocesser kan fungera har vi beslutat oss för att genomgående använda den mer neutrala benämningen *nya andliga praktiker*. Därigenom vill vi undvika värderingar huruvida praktikerna hör hemma i kristna sammanhang eller inte – det är en emisk frågeställning som inte är av intresse för oss att besvara. Vi konstaterar att praktikerna finns i kristna kontexter, att de är nya och att de kan förstås som andliga.

Datainsamling och metodologiska diskussioner

Forskningsprojektet använder sig av mixade metoder för att samla in och generera data. Projektet baseras på etnografiskt fältarbete med deltagande observationer av aktiviteter som äger rum i olika församlingar samt intervjuer med utövare, ledare och företrädare för kyrkan. Materialet som ska analyseras inom projektet består av fältanteckningar, intervjuer, samtal och observationer med religiösa människor och med människor som befinner sig i religiösa miljöer för att utöva någon form av kroppslig praktik. Forskningsprojektet använder sig även av arkivstudier, dokumentstudier och etnografiska kartläggningstudier. Projektet arbetar med samhällsvetenskapliga, humanistiska och teologiska analysmetoder för att studera religion nerifrån och upp.

Vi avgränsade datainsamlingen till Stockholms stift av flera skäl: Stockholm kan ses som Sveriges smältdegel, dit många flyttar för att arbeta och

där nya influenser tar fäste, utvecklas och sprids vidare till andra stift och församlingar.

En inledande datainsamling genomfördes för att skapa en överblick av fältet: vi har studerat arkivmaterial från domkapitlet, genomfört litteraturstudier av emisk litteratur, så kallad praktiklitteratur, skriven av nyckelpersoner som introducerat olika nya andliga praktiker i kyrkliga sammanhang, och genomfört en större netnografisk kartläggning för att få syn på vilka aktiviteter vi vill undersöka närmare genom observationer och intervjuer. Resultaten i artikeln bygger på denna inledande datainsamling.

Den netnografiska undersökningen genomfördes under september till december 2021 utifrån material på församlingarnas och pastoratens webbplatser. Sammanlagt 53 webbplatser närlästes, där vi fokuserade på presentationer av aktiviteter, kalendarier och församlingsinstruktioner.³⁹

Vi listade alla aktiviteter utom gudstjänster och konserter i en databas, i vilken vi noterade typ av aktivitet, plats, tid, ledare, målgrupp, beskrivning av aktiviteten och angivet syfte. Vi valde bort gudstjänster, eftersom de traditionellt utgör kärnverksamheten i kyrkan, och vårt fokus ligger på att undersöka vilka andliga praktiker som äger rum utöver gudstjänsterna. Konserterna annonserades som rena musikevenemang och vi bedömde att de inte innehöll element där nya andliga praktiker lärdes ut.

Då undersökningen genomfördes nära inpå att pandemirestriktionerna lyftes och Covid-19-pandemin ännu inte var över kan det förmodas att antalet aktiviteter var lägre än det normalt skulle ha varit. Å andra sidan har vi funnit att tio församlingar också erbjöd digitala arenor för meditation och rörelse, något som troligen är en följd av pandemin.

Resultat av den första kodningen

Allt som allt listade vi 1 293 aktiviteter, för vilka vi samlade in data om var och när aktiviteten ägde rum, vilken målgruppen var, vilken kategori av medarbetare som ledde aktiviteten och hur den beskrevs. Det kvantitativa materialet analyserades sedan kvalitativt. Analysarbetet genomfördes gemensamt, där vi kodade aktiviteterna i två omgångar. Den första kodningen gjordes ”bottom up” utifrån ett grounded theory-perspektiv med utgångspunkt i frågan: vad är det för aktiviteter som äger rum? Den andra kodningen gjordes med en teoretisk ingång, där vi frågade oss: finns det någon koppling till hälsa, samt en rituell inramning, som avskiljer aktiviteterna från vardagen?

39. Stockholms stift har 61 församlingar. Tolv av församlingarna i stiftet ingår i något av de fyra flerförsamlingspastoraten. De församlingar som ingår i ett pastorat saknar egna webbplatser och det här förklarar varför antalet analyserade webbplatser (53) inte korresponderar med antalet församlingar i stiftet.

I den första kodningen har vi utgått ifrån vilken typ av aktivitet det rör sig om, och där följande nio koder användes: meditation, skapande, rörelse, samtalsgrupp, måltid, öppet hus, kultur, musik och fritidsverksamhet. Vi noterade tidigt i undersökningen att utbudet av aktiviteter är betydligt bredare än det var 1963, med många gemenskapsfrämjande aktiviteter, ofta centrerade kring mat i någon form.

Av de 1 293 aktiviteter som vi listade var en stor majoritet, två tredjedelar, traditionella aktiviteter som körer och barn- och ungdomsverksamhet. Dessa grupperades under musik och fritidsverksamhet.

Vi fann många olika former av meditation i vårt material: zazen, kristen djupmeditation, änglameditation, den åttafaldiga kristna vägens meditation, hjärtats meditation, mindfulness, eller helt enkelt meditation. Olika meditationspraktiker utgjorde 6 procent av alla aktiviteter.

De skapande praktikerna utgör ett brett fält, här ryms såväl olika former av bildskapande som skrivande, drama och trädgårdsodling. Inom bildskapande finner vi både ikonmålning och friare former av måleri. De skapande praktikerna utgjorde cirka 5 procent.

Under rörelse grupperade vi aktiviteter som yoga, qigong och olika former av dans – men även pilgrimspromenader och barnvagnspromenader. Dans kan innebära såväl meditatív cirkeldans, ”heliga danser”, som friare dansformer. Rörelse utgjorde också cirka 5 procent.

Samtalsgrupperna innefattade dels olika former av bibelstudier och samtal om kristen tro som Alphagrupper och *lectio divina*, dels grupper inriktade mot personlig utveckling. Dessa kunde innefatta bokcirklar och självhjälpgrupper som Livsstegen, mans- och kvinnogrupper samt stresshanteringsgrupper. Samtalsgrupperna utgjorde cirka 8 procent.

De aktiviteter som centrerades runt måltider annonserades som sopp-luncher, caféverksamhet, afternoon tea, liksom specifika aktiviteter som riktades till familjer som hamburgerkväll och ”Himmel och pannkaka”. Även social hjälpverksamhet, centrerad runt mat, noterades i denna kodning som Matkassen och Café Kryckan. Måltider utgjorde cirka 9 procent.

Flera församlingar höll regelbundet öppna hus med fokus på integration, sociala träffar och stödverksamhet. De anordnade daglig verksamhet, språkcaféer för migranter, mötesplatser för socialt utsatta med fokus på samtal och stöd samt stöd till barnfamiljer. Dessa kunde annonseras som Öppen dörr, Öppet hus, Öppet kyrkotorg. Öppet hus utgjorde endast 2 procent av all verksamhet.

Kulturverksamheten kunde innefatta både bio och film, liksom föredrag – ofta med kristet tema. Dessa kulturverksamheter utgjorde endast 1 procent av alla aktiviteter.

Den största gruppen aktiviteter föll inom kategorin musik och innefattar alla körer som finns i församlingarna. Musikaktiviteterna utgjorde nästan hälften av alla aktiviteter, eller motsvarande 42 procent.

En annan stor grupp aktiviteter är det vi kodade som fritidsverksamhet, och som innefattar all barn- och ungdomsverksamhet: babyrytmik, öppen förskola, spädbarnsmassage samt läxhjälp och fritids efter skolan. Fritidsverksamheterna utgjorde 22 procent av aktiviteterna i materialet. Fördelningen mellan de olika aktiviteterna framgår av tabell 1.

Tabell 1. Fördelningen av olika typer av aktiviteter som äger rum utanför gudstjänster och konserter.

Kodade aktiviteter	Antal
Musik	545
Fritidsverksamhet	289
Måltid	113
Samtalsgrupp	105
Meditation	71
Skapande	66
Rörelse	63
Öppet hus	31
Kultur	10
Summa	1 293

Resultat av den andra kodningen

Den andra kodningen fokuserade på om det fanns någon koppling till hälsa och om vi kunde utläsa om det fanns någon rituellt inramning. Den var således teoretiskt baserad och utgick ifrån hur institutionen (församlingen) presenterade aktiviteten – inte hur individer själva upplever eller tolkar den. Den andra kodningen hjälpte oss att snäva in och fånga upp vad vi vill undersöka närmare i forskningsprojektet, nämligen de nya andliga praktiker.

De hälsorelaterade aspekterna var ofta enkla att identifiera, då både texter och bilder kunde signalera hälsa eller ohälsa. Ledord som stress, avslappning, kropp och själ samt friskvård var vanligt förekommande i annonseringar för aktiviteterna. Däremot var det inte helt enkelt att avgöra i vilken utsträckning aktiviteterna ritualiserades. Utifrån Ronald L. Grimes diskussion om ritualer som något som avviker från det vardagliga och som ofta

har en tilldelad plats,⁴⁰ samt att ritualer består av olika element som just bidrar till detta särskiljande,⁴¹ frågade vi oss vilken rituell inramning aktiviteterna hade. Vi har då frågat oss vilket syfte och funktion aktiviteterna har. Att en pilgrimsvandring har en rituell inramning antyds av namnet, men hur är det med en barnvagnspromenad? Den rituella inramningen som vi letade efter kunde innefatta rumsliga aspekter (att aktiviteten ägde rum i kyrkorummet), liturgiska element (bön, bibelläsning, välsignelse) eller andra signaler som tydde på att aktiviteten kunde avskiljas från vardagliga aktiviteter (som förledet pilgrim i pilgrimspromenad, eller att en andakt eller gudstjänst föregår eller följer på aktiviteten). Om annonstexten inte nämnt att barnvagnspromenaden innefattar bön eller andra rituella element har vi därför avstått att koda den som rituellt inramad, och vår bedömning är att det inte rör sig om en andlig praktik som vi vill undersöka närmare genom närstudier och observationer.

På webbplatserna presenterades yoga, qigong och olika meditationspraktiker under rubriker som friskvård och hälsa, lugn och ro, stillhet, kropp och själ samt andlig fördjupning. Ofta betonades hälsoaspekterna, att praktiker kan motverka stress och utmattning.

Hälsorelaterade verksamheter kunde innefatta både sådana aktiviteter som betonade en användning av kroppen (promenader, gym, yoga, *tikva*, qigong) och sådant som kunde vara relaterat till andlig och psykisk hälsa (självhjälpsgrupper, livsstegen, katekumenat, livsberättargrupp, biblioterapi).

Efter den andra kodningen fick vi ett snävare urval: aktiviteter som öppet hus sorterades bort, liksom körverksamhet och merparten av barn- och ungdomsverksamheten. Även rena måltidsaktiviteter sorterades bort. Vi beslutade även att inte inkludera bibelstudiegrupper, kurser i kristen tro och sorgegrupper, då de är former av traditionell kyrklig verksamhet som faller under kyrkans teologiska funktion och saknar tydlig koppling till kropp och hälsa.

Diskussion kring resultatet

Efter den andra kodningen återstod 187 aktiviteter som vi bedömde var av fördjupat intresse för forskningsprojektet. Vi bedömde att dessa aktiviteter kunde rymma för kyrkan nya praktiker och som motsvarade vår arbetsdefinition: praktiker som är holistiska, det vill säga att de avser att engagera kropp, själ och ande, samt att de har en rituell inramning som avskiljer dem från all dagliga och vardagliga aktiviteter.

40. Ronald L. Grimes, *The Craft of Ritual Studies*, New York 2014, 192–197, <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780195301427.001.0001>.

41. Grimes, *The Craft of Ritual Studies*, 231–293.

Som framgår av tabell 2 fördelade sig aktiviteterna med ett annat utfall i vår kodning, där meditation och rörelsebetonade aktiviteter otvetydigt utgjorde merparten:

Tabell 2. Fördelning av aktiviteter efter den andra kodningen.

Kodade aktiviteter	Antal	Exempel på aktiviteter
Meditation	71	Mindfulness; lunchmeditation; retreat; zenmeditation; kristen djupmeditation; Andas med Gud; <i>lectio divina</i> ; Vardagsfrid; Tillsammans i tystnad; Änglameditation; Den åttafaldiga vägens meditation.
Rörelse	62	<i>Tikva</i> ; qigong; pilgrimsvandring; cirkeldans; kundaliniyoga; medicinsk yoga; dansmeditation; bön och promenad; Soulful Saturday (groove); Hedvig dans; helig dans; Gå i frid.
Samtalsgrupp	29	Livsstegen; katekumenat, livsberättargrupp; Livets pärlor; existentiell samtalsgrupp; andlig vägledning; sinnesro.
Skapande	19	Ikonmålning; bibliodrama; helande trädgård; skribarverkstad.
Fritidsverksamhet	6	Stilla kvinnotimmar; babymassage.
Summa	187	

I det här resultatet finner vi ett spektrum av holistiska praktiker, där baby-massage och ignatiansk vägledning utgör var sin ytterlighet. I vårt fortsatta arbete inom forskningsprojektet kommer vi att koncentrera oss på de praktiker vi kodat som meditation och rörelse. Det rör sig om tre distinkta kategorier vi vill undersöka närmare: meditationer, dans och body–mind-tekniker som yoga och qigong. Genom deltagande observation och intervjuer vill vi undersöka vad som döljer sig bakom webbplatsernas beskrivning av praktikerna och hur de uppfattas av deltagarna. Redan nu noterar vi flera intressanta resultat, vilka sammanfattas nedan.

De nya andliga praktikerna har fått stort genomslag, även om de utgör en begränsad del av kyrkans aktiviteter. De holistiska praktikerna återfanns i åtta av tio församlingar i Stockholms stift och utgjorde 15 procent av det samlade utbudet av aktiviteter i vår kartläggning.

Kyrkan har inte två utan (minst) fyra olika funktioner. Vår data tyder på att folkkyrkan inte bara har duala funktioner, utan snarare (minst) kvadrupla funktioner: (1) Den teologiska som förmedlar kristen tro och uttolkningar; här återfinns gudstjänster, bibelstudier och uppgifter som faller på präster och diakoner, som själavårdande samtal och sorgebearbetning. För lekfolket finns det flera olika sätt att interagera med kyrkan: (2) genom livscykelritualer i samband med födelse, bröllop och dödsfall, (3) genom sociala ytor i vardagen där kyrkan erbjuder mötesplatser, socialt engagemang och fritidsaktiviteter (som körsång, musik, luncher, syföreningar, barnvagnspromenader) och (4) genom att i vardagen delta i holistiska praktiker på ickeelitistisk nivå, med övningar som utvecklar kropp, själ och ande.

Det finns gränsdragningar för vad som inlemmas i utbudet. Det går att skönja influenser, och eventuellt även gränser, för vad som inkluderas i utbudet. Vi noterar till exempel frånvaron av praktiker som kan associeras med judiskt, muslimskt, fornnordiskt eller inhemskt ursprung. Vi fann till exempel inga sufiska eller samiska influenser, trots att sådana element kan återfinnas i andra nyandliga miljöer, och vi fann heller inga uppenbara helandepraktiker som exempelvis reiki. Däremot identifierade vi praktiker och metoder som kan associeras till ett bredare västerländskt kulturarv – både yngre och äldre – samt body–mind-tekniker som ofta associeras med ett österländskt ursprung. Vi återkommer till detta nedan.

Det råder en avsaknad av standardiserade praktiker eller kristen ”branding”. Internationellt, också i våra nordiska grannländer, sätter man ofta ett prefix före ordet yoga i kyrkliga sammanhang: ”Christian yoga”, ”kirkeyoga”. Det förekommer inte i vårt material, där yogan oftast annonseras utifrån vilken typ av yoga som erbjuds, som medicinsk yoga eller senioryoga. Vi frågar oss om detta betyder att det inte finns något behov av att definiera yogan som en kristen praktik. Däremot finns en standardiserad praktik som förefaller vara specifikt svensk, nämligen *tikva*. Ordet *tikva* är hebreiska och betyder hopp, och praktiken består av rörelser som påminner om yoga och beledsagas av bibelord. Denna praktik återfinns så vitt vi vet inte i andra länder. En annan egenhet är att det tycks saknas standardiserade former för meditation. I stället ser vi en stor mångfald av meditationsformer.

Det råder en avsaknad av nätverk. I våra nordiska grannländer finns olika nätverk och organisationer för ledare av nya andliga praktiker, något som vi inte kunnat identifiera i Sverige, utöver Nätverket Cirkeldans, som dock

inte är knutet direkt till Svenska kyrkan. Två undantag noteras dock: olika pilgrimscentra som etablerats på flera platser i Sverige och föreningen Kompass för den som utövar ignatiansk vägledning. Det är möjligt att avsaknaden av sådana nätverk och organisationer bidragit till att individuella uttolkningar vunnit genomslag i stället för standardiserade praktiker.

Från exklusiva retreatmiljöer till kyrklig vardagspraktik

Hur har då dessa nya andliga praktiker letat sig in i den svenskkyrkliga kontexten? Praktikerna har olika ursprung: medan en del kommer ur äldre kristen tradition från andra kyrkor än den lutherska (de är alltså nya i Svenska kyrkans sammanhang) kommer andra från österländska religiösa traditioner, och ytterligare några har sekulär bakgrund eller kommer från västerländska new age-miljöer. Nedan listas olika sammanhang varifrån dessa praktiker kommit in i Svenska kyrkan.⁴²

1. *Den humanistiska psykologin.* På 1930-talet ville man utveckla den kristna själavården genom att lära av den framväxande humanistiska psykologin. S:t Lukasstiftelsen började erbjuda såväl psykoterapi som själavård och dess grundare, metodistpastorn Göte Bergsten (1896–1954), var också med och introducerade retreatter i Sverige med inspiration från Engelska kyrkan. De byggde på de så kallade ignatianska övningarna, ett begrepp som dock inte blev allmänt använt i själavården i Svenska kyrkan förrän på 1990-talet. Misstänksamheten mot allt katolskt var stor på 1930-talet. S:t Davidsgården i Rättvik grundades på 1960-talet som det första retreatcentret i Sverige.
2. *Asiatiska body–mind-tekniker.* Dessa introducerades i Svenska kyrkan på 1970-talet i form av zenmeditation som utövades vid den till S:t Davidsgården knutna Meditationsgården, där prästen och professorn i religionsfilosofi Hans Hof (1922–2011) var verksam. Han såg meditationen som en väg till fysiskt och psykologiskt helande. Där fanns också dominikansystemen och psykoterapeuten Monica Bexell (1929–2021), som använde meditationen som en metod i sin terapeutiska verksamhet. Ett annat centrum för zeninspirerad meditation i Svenska kyrkans regi är sedan 1980-talet Studentprästernas verksamhet i Liberiet i Lund,

42. Sammanställningen bygger på arkiv- och litteraturstudier av följande litteratur och källmaterial: Carl-Erik Brattemo, *Göte Bergsten 1896–1954: Kyrkoman, själavårdare och mystiker*, Skellefteå 1996; Ninna Edgardh Beckman, *Folkkyrka – i solidaritet med kvinnor? Det ekumeniska årtiondet Kyrkor i solidaritet med kvinnor 1988–98 avspeglad i Svenska kyrkan*, Uppsala 1998; Hans Hof, *Var finns Gud? Tankar om andlighetens villkor i dag*, Hudiksvall 1983; Maria Rönn, *Heliga danser: Dans som rit och bön*, Stockholm 1997; tidningsartiklar från åren 1970–2000 ur Sigtunastiftelsens klipparkiv.

som initierades av prästen och psykoterapeuten Pelle Bengtsson. I början av 2000-talet introducerade sjukgymnasten och psykoterapeuten Gudrun Khemiri qigong i flera församlingar i Stockholms stift.

3. *Ekumeniken*. Katolskt ordensfolk har internationellt varit pionjärer i att inspireras av asiatiska andliga praktiker och anpassa dem till kyrklig praktik. Detsamma gäller i Sverige, där utvecklingen av zeninspirerad meditation var en del av den ökade ekumeniska öppenheten under 1970- och 1980-talen. Som ovan nämnts fanns dominikansystrar med vid centret i Rättvik. Vid Sigtunastiftelsens Refugium medverkade katolikerna Gunnel Vallquist (1918–2016) och Gun Kronberg (1924–1995) tillsammans med den svenskkyrkliga prästen Sven Åstrand (1932–2001) i kurser i det som kom att kallas zeninspirerad djupmeditation. Den ekumeniska öppenheten har också gjort att praktiker ur katolsk och ortodox tradition som pilgrimsvandringar, ignatiansk vägledning och ikonmålning kunnat etableras i Svenska kyrkan utan att det setts som kontroversiellt.
4. *New age och nyandlighet*. Det direkta inflytandet av det som brukar betecknas som nyandlighet är mindre, men det nyandliga centret Findhorn i Skottland är en del av miljön ur vilken heliga danser växte fram, även om den rörelsen också anknyter till äldre kyrklig och biblisk tradition. Guidade meditationer, änglapraktiker och enneagram hör också till den sfären.
5. *Feministteologisk praktik*. Ett viktigt fokus i feministteologisk praktik är uppvärderandet av kroppen som säte för andlighet. Flera konferenser har varit betydelsefulla för att utveckla detta perspektiv. Den första av dessa hölls 1991 i Sigtuna under rubriken ”Guds dotter – vem är du?”. Den var inspirerad av Kyrkornas världsråds årtionde i solidaritet med kvinnor 1988–1998 och utforskade kvinnors andlighet med hjälp av mytens språk, skapande och rituell dans. Dessa konferenser inspirerade till förnyelse och bidrog till att heliga danser spreds i församlingar över hela landet.

De praktiker som utvecklades i relativt exklusiva miljöer, såsom retreatgårdar, återfinns alltså i dag som vardagspraktik i Svenska kyrkans församlingar. Hur praktikerna i dag ges teologisk legitimitet är ytterligare en forskningsfråga för projektet, men den är ännu för tidig att besvara, då

materialinsamling pågår. Praktikerna är dock inte helt okontroversiella, även om de stora konflikterna ligger några decennier tillbaka i tiden.

Kontroversiella praktiker och gränsdragningar

Den fjärde forskningsfrågan gäller teologisk legitimering av nya andliga praktiker. Det finns flera exempel på att dessa praktiker uppfattats som kontroversiella. När den zeninspirerade meditationen introducerades i Svenska kyrkan blev den ifrågasatt. I början av 1980-talet kom det till en konflikt mellan Rättviks Meditationscentrum och S:t Davidsgården, vilken utlöstes av att Hans Hof ville bjuda in en buddhist, Philip Kapleau (1912–2004), att föreläsa på centret. Det hade funnits kritik bland prästerna mot meditationsverksamheten som uppfattades som synkretistisk. 1983 skrev Hof en understreckare i *Svenska Dagbladet* där han kritiserade Svenska kyrkans sätt att ”förvalta ärvda andliga resurser till vårt folks fromma”.⁴³ I artikeln bemöter han anklagelserna om synkretism och hävdar att kyrkan saknar ett språk för de andliga upplevelser som människor har, bland annat i nyandliga sammanhang, och kungjorde att han i lojalitet med de som inte funnit vad de sökte i kyrkan beslutat sig för att själv begära utträde. Han valde dock att återinträda efter några år, då han uppfattade att kyrkan blivit öppnare.

En annan kontrovers rörande nya andliga praktiker var när Ma Oftedal 1996 anmälades till Stockholms domkapitel för de praktiker hon beskrivit i boken *Doxa*.⁴⁴ Hon beskrev där bland annat hur hon gjort en schamanistisk trumresa, hur hon fått hjälp att driva ut onda andar ur sin bostad med hjälp av en pendel och hur hon döpts av pingstpastorn Stanley Sjöberg. Det var just dopet, och inte de nyandliga praktikerna, som var grunden till att hon framtogs prästämbetet. Beslutet att skilja Oftedal från ämbetet genererade en stor mängd kritiska reaktioner i form av brev från såväl kyrkans ”gräs-rötter” som ledande präster och teologer. Beslutet drogs senare tillbaka, då domkapitlet omvärderade dophändelsen och fann att den inte var ett omdop utan en dopförnyelse.⁴⁵

I kristen press är kritik mot yoga och meditation i kyrkan ett återkommande tema. När Markuskyrkan i Skarpnäcks församling i Stockholm fått lägga ned ett ”yogaevent” på grund av att några personer vid flera tillfällen stört evenemanget och uppträtt hotfullt intervjuades biskop Andreas Holmberg i *Kyrkans Tidning*. Han menade att en gräns överträtts då en sång till den hinduiska guden Shiva vid ett tillfälle framförts vid ett sådant

43. Hof, *Var finns Gud?*, 13.

44. Ma Oftedal, *Doxa: Till hela härligheten*, Stockholm 1996.

45. Handlingar från Stockholms domkapitel, Dnr 96/D214, 96/D223, 97/D10.

evenemang, men var generellt positiv till yoga som ”ett av flera sätt som kan hjälpa oss människor att komma i kontakt både med oss själva och Gud”.⁴⁶

Några år tidigare hade Holmberg, då stiftsadjunkt, fått besvara en debattartikel som kritiserade en annons om meditation som Stockholms stift publicerat.⁴⁷ Han svarade även här att meditationen är en av många vägar som kan leda till ett möte med Jesus Kristus.⁴⁸

Företrädare för Svenska kyrkan kan alltså se yoga och meditation som former för mission, vägar som kan föra människor till ett möte med Gud. Men det finns också de som har reservationer mot alla former av andliga övningar som kan ses som avsteg från den lutherska läran om frälsning ”genom nåd allena”. En avgörande fråga är vilken plats ”andlig träning” kan ha i luthersk tradition.⁴⁹

Vi kommer att behandla denna tredje forskningsfråga genom att undersöka den institutionella nivån och hur praktikerna förhandlas där: hur och av vem ges praktikerna teologisk legitimitet? Hur integreras praktikerna i luthersk kristen teologi? Hur relaterar dessa till folkkyrkoidén? Eller, om de inte ges teologisk legitimitet – på vilka grunder argumenteras emot praktikererna?

Även i de lutherska kyrkorna i Norge, Danmark och Finland utövas nya andliga praktiker, och en del av projektet är en jämförande studie för att kunna svara på den första forskningsfrågan: Vilka strategier har lutherska kyrkor i Norden utarbetat för att möta en växande nyandlighet? Även här pågår materialinsamling.

Konklusion

Vi har funnit att församlingarna i Stockholms stift erbjuder en mängd olika aktiviteter, varav en del är traditionella medan andra har växt fram under de senaste femtio åren. Analysen av de aktiviteter som annonserats på församlingarnas webbplatser tyder på att kyrkan har kvadrupla funktioner. Utöver den teologiska funktionen med gudstjänster och undervisning i kristen tro samt en livscykelritfunktion, har vi funnit en funktion som handlar om att skapa gemenskap och mötesplatser i vardagen samt en funktion av holistisk andlig vardagspraktik.

46. Kajsa Söderberg, ”Sång till Shiva är över gränsen”, *Kyrkans Tidning*, 13 februari 2020, 8.

47. Anna Sophia Bonde, ”Är frågan om Jesus Kristus likgiltig?”, *Kyrkans Tidning*, 26 oktober 2017, <https://www.kyrkanstidning.se/debatt/ar-fragan-om-jesus-kristus-likgiltig>, besökt 2023-07-12.

48. Andreas Holmberg, ”Annonsen ett försök att räcka evangeliet till människor”, *Kyrkans Tidning*, 2 november 2017, <https://www.kyrkanstidning.se/debatt/annonsen-ett-forsok-att-racka-evangeliet-till-manniskor>, besökt 2023-07-12.

49. Johannesson, *Helgelsens filosofi*.

Dessa nya andliga praktiker kan förstås som praktiker som syftar till att utveckla en individs inre liv och vars gemensamma nämnare är att de på olika sätt är holistiska: de avser att engagera kropp, själ och ande.

Vi noterar att retreat och meditation, andliga praktiker som en gång introducerades i exklusiva retreatmiljöer, i dag har utvecklats till något som inkluderas i församlingarnas vardagsarbete, där också yoga, qigong, dans och andra praktiker finns med. Av de aktiviteter vi kartlade utgjorde de holistiska praktikerna 15 procent, samtidigt som de återfanns i åtta av tio församlingar. De praktiker vi kodat som meditation och rörelse är de som är mest vanligt förekommande, och det är dem vi kommer att koncentrera nästa steg i forskningsprojektet på. Detta steg handlar om att förstå hur dessa praktiker integreras i individers liv: hur används och förhandlas dessa praktiker på individnivå, det vill säga vem praktiserar, när, hur och varför? Hur ser relationen mellan religion och hälsa ut? Och hur förstås och legitimeras praktikerna på den institutionella nivån? ▲

SUMMARY

The research project "New Faces of the Folk Church – Lived Religion, Spiritual Practices and Theological Legitimacy" aims at investigating everyday spiritual activities laypeople engage in within an ecclesial institution, the Evangelical-Lutheran Church of Sweden, and how these practices are linked to notions about religion and health. In this article we give an account of our preliminary findings. In a netnographic survey of the websites of the parishes in the diocese of Stockholm, counting all activities except services and concerts, we found that there is a plethora of new activities going on which have emerged during the last fifty years. Many of these activities were geared towards community building, and 15 percent of them fall into the category of holistic practices. Such practices, comprising of, for example, meditation groups, yoga classes, and dance, can be found in eight out of ten parishes. Our material indicates that the church has quadruple functions: (1) theological, (2) life cycle related, (3) ordinary community building, and (4) holistic everyday spiritual practices. These new spiritual practices were first offered in exclusive settings like retreat centres, but have now moved into ordinary parish life, accessible to all parishioners. Some of the practices, like zen meditation and yoga, have been contested but are now broadly accepted. In the next step of the project, we will conduct interviews and participatory observation to investigate how these practices are integrated in individuals' lives, as well as how they are negotiated and legitimized on the institutional level.